

Johanne A. van Archem

Het vijfde gebod

Pionierstrilogie

1

UITGEVERIJ GLB
DEVENTER

Een woensdag in augustus 1921.

Hermen Kromhof richtte zich op toen hij zijn naam hoorde roepen. Hij voelde de onaangename pijn door zijn lichaam trekken, die werd veroorzaakt door het te lang in één houding werken en rekte zich uit. Toen draaide hij zich om en veegde het zweet van zijn gezicht.

‘Joew,’ riep hij en bleef wachten tot de rentmeester bij hem was.

De lange, stevige man kwam recht op hem af, hij droeg een groen uniform en had hoge laarzen aan de voeten. Hij droeg een halflange jas vanwege het weer.

Het was een droge julimaand geweest, de hondsdagen brachten hete dagen en er werd verlangend uitgezien naar een verfrissende plensbui. Land en vee hadden het hard nodig.

Gisteren had het eindelijk met bakken vol uit de lucht geregend. Het was kletsnat in het bos en laarzen waren geen overbodige dracht.

Ook Hermen Kromhof had hoge laarzen aan de voeten.

De veenarbeiders konden vandaag thuisblijven. Morgen hoopten ze weer te beginnen, als het snel droogde tenminste. Het was een goed jaar voor hen geweest tot nu toe. Maar augustus was een verraderlijke maand, het weer kon definitief omslaan zodat er voor de rest van het jaar geen turf meer gestoken kon worden. Het weer moest aangenaam en zacht zijn, met zo nu en dan een goed briesje en droog, vooral droog.

Hermen had geen gedachte over voor een overpeinzing over het weer. Zijn gebruide gezicht, dat verried dat hij vrijwel altijd buiten was, kreeg een bezorgde, maar tevens berustende trek. Hij wist waarom de rentmeester op hem afkwam.

‘Kromhof, je wordt thuis verwacht. Je moeder...’ zei de rentmeester langzaam.

Hermen knikte stom. De afgelopen week was hij elke dag naar zijn werk gegaan in de angstige verwachting dat hij snel naar huis moest komen. Zijn moeder was al enige tijd ernstig ziek en de dokter had vanaf het begin weinig hoop gegeven, de laatste week helemaal niet meer.

Ze was niet oud, dacht hij toen hij de bijl naast zich neerzette en naar zijn korte manchesterjas greep. Nog lang geen zestig.

Zijn blik versomberde, zijn mond vertrok tot een strakke streep. Het maakte zijn gezicht oud. Het rossige haar in grove krullen, dat altijd net iets te lang was, deed vermoeden dat hij een vrolijke, onbekommerde aard had. Die had hij niet, daar had hij het leven niet naar gehad. Het is een beste vent, zeiden de burens, maar lachen is er niet bij. Zelfs bij een uiting van algehele vrolijkheid klonk de lach van Hermen nooit uitbundig.

Als kind al had Hermen altijd ernstig en somber gekeken, hij was te oud voor zijn leeftijd, te introvert ook. Niemand wist wat het kind dacht en voelde, maar iedereen wist hoe het kwam dat het zo ernstig was. Het leven was niet eenvoudig voor een kind met een vader die geen cent in handen kon hebben of hij zette die om in jenever.

Het leven van een fabrieksarbeider was zonder dat al zwaar genoeg. Lange werktijden en weinig verdienen. De oorlogsjaren, die goed en wel achter hen lagen, hadden hun sporen nagelaten, al was Nederland neutraal gebleven.

Er werd meer verdiend in de fabrieken, maar de werkdagen, die in 1911 tot maximaal tien uur werden teruggebracht, waren weer tot twaalf uur opgevoerd. De vakbonden voerden een strijd om betere voorwaarden en er werden steeds meer arbeiders lid van de bonden. Maar de textielheren waren nog steeds oppermachtig.

Het leven was armoedig voor een textielarbeider, maar als de jeneverfles zijn intrede deed, was het leven ondraaglijk voor vrouw en kinderen. De vakbonden hadden ook de strijd aangebonden met het drankmisbruik, want dat misbruik was erg onder het werkvolk. Een huisvader bracht niet zelden zijn halve loon naar de herberg.

‘Wat is er anders nog voor aardigheid aan het leven dan een borrel?’ zeiden sommigen. ‘Thuis heb ik een klagende vrouw en huilende kinderen en een hoop gezeur.’ Misschien hadden ze wel gelijk, maar wat was er voor aardigheid aan het leven voor vrouw en kinderen als vader het geld naar de herberg bracht? vroegen anderen zich af.

Elke donderdagavond stond een handvol huisvrouwen bij de portier van de fabriek om het loon in ontvangst te nemen; anders zou-

den die vrouwen geen cent in de portemonnee hebben voor de huishouding. Geen man verzette zich tegen de vernedering dat zijn vrouw het geld kwam afhalen. Dat was besloten door meneer de fabrikant zelf en werd niet zelden gestimuleerd door de dominee. Maar hoe hij reageerde achter de gesloten huisdeur, was maar de vraag.

Soms greep de fabrikant in. Als hij hoorde over narigheid onder het echtelijk dak, bemoeide hij zich daarmee en liet de vader bij zich roepen voor een stevige reprimande. Het hielp altijd iets, wist iedereen.

Maar het had bij Kromhof nooit geholpen en iedereen wist: met een man die zo'n kwaai en gewelddadige dronk had als Gerrit Kromhof, was het leven een hel. En dat was het geweest voor Hermen, voor zijn zuster Johanna en voor zijn moeder, Anne.

Anne was al een tijd hard ziek en iedereen kon zien dat het einde naderde.

De dokter kwam elke dag en het bleef onveranderlijk hetzelfde: 'Zolang er leven is, is er hoop, Kromhof.' Maar de toon waarop de dokter het zei, sprak zijn woorden tegen.

Hermen besefte al dagen dat je ziende

blind moest zijn om te geloven dat moeder zou herstellen. En nou had Johanna de boodschap gestuurd dat hij thuis moest komen.

De rentmeester schurkte in zijn regenmantel, die te warm was voor de tijd van het jaar, en keek de jongeman na die met grote stappen wegbeende.

Beste werkkraft, hij wilde aanpakken, hij werkte iedere vent aan de kant. Hij was al jaren in het bos aan het werk, was geen man voor de textiel, hij ging kapot aan die machines. Die man moest de wind om de oren voelen.

Zijn vader had hem vele jaren geleden, toen hij van school kwam, meteen de fabriek in willen sturen. De rentmeester had de jongen aarzelend aangenomen op verzoek van schoolmeester De Wit. Hij had er geen moment spijt van gehad. Hermen schuwde de fles jenever, zoals zijn vader hem omarmd had.

Het was een goede jongen voor zijn moeder, daar was iedereen het over eens. Het ging zo vaak van: zo vader, zo zoon. Dat was een geluk voor Anne, want veel geluk in het leven was haar niet beschoren geweest.

Gerrit Kromhof deugde voor geen cent.

Zijn ouders stonden in hoog aanzien en zijn broers en zusters eveneens, maar Gerrit wilde van geen goede raad weten; hij luisterde naar niemand. Hij dronk als een tempelier, vanaf zijn vroegste jaren.

Zijn zuster zei openlijk dat hij zijn oude moeder het graf in had getreiterd. Op haar sterfbed had hij nog geld van haar gestolen om drank te kopen.

Hij trouwde ook nog. Anne Lozeman zat in een nare situatie, dat kon niemand ontkennen. Ze was alleen achtergebleven na een huwelijk van nog geen jaar. Haar man was een sterke gezonde vent, die in negen dagen geveld werd door longontsteking.

Familie had ze niet, haar ouders waren lang geleden overleden en ze was grootgebracht door een tante, die was overleden vlak nadat Anne voor de eerste keer trouwde. Als ze was blijven leven, had Miene Lozeman ongetwijfeld weten te voorkomen dat Anne getrouwd was met Gerrit Kromhof. Miene was een vrouw die van aanpakken wist.

Gerrit Kromhof was al een eersteklas zuipschuit toen hij met Anne trouwde. Ze was van alle kanten gewaarschuwd. Dacht ze werkelijk dat ze die man van de fles kon afhouden? Dan

was ze niet alleen stom, maar ook gek. Volgens velen was het ondenkbaar dat ze werkelijk om Kromhof gegeven had. Ze was in een vlaag van verdriet en waanzin met hem getrouwd en dat moest ze de rest van haar leven bezuren.

In het dorp keek men op het gezin Kromhof neer. Hermen was de oudste, daarna volgde Johanna en nog twee doodgeboren kinderen. Dat kwam door de drank, zeiden zachte stemmen.

Johanna was heel anders dan de stille, teruggetrokken Hermen. Ze was al heel jong naar Almelo vertrokken in een dienstje voor dag en nacht. Het was Johanna geweest die haar broer opstookte de kleine, verwaarloosde woning van Freek Leeflang te huren. Hij wilde niet, maar deed het toch toen zijn moeder zei dat het goed was. Hij had het huisje keurig opgeknapt en was er ingetrokken, alleen.

Dat was niks, vonden de burens, een jonge vent alleen in een huisje. Maar konden ze hem ongelijk geven? Hij had geen leven thuis, met die dronkenlap van een vader. Die had het hele gezin jarenlang getiranniseerd en geterroriseerd. Er waren veel mannen in het dorp die te veel dronken en hun gezin er

schoon aan waagden, maar ze waren allemaal net een stukje beter dan die Kromhof.

En ineens, op een dag in maart bijna tien jaar geleden, was Gerrit Kromhof verdwenen. Ze hadden hem nog dronken zien waggelen langs de heg naar de achterdeur tegen een uur of zes in de avond. Daarna had niemand hem ooit weergezien.

De geruchten waren legio geweest, iedereen wist wel iets. Hij zou met een dronken kop te water zijn geraakt. Nee, wisten anderen, hij was ertussen uitgeknepen naar Amerika en hij had het laatste geld meegenomen. Nou, dat kon niet veel geweest zijn. Als je de fles als kameraad had, bleef er weinig geld over.

Men had kilometers lang de loop van de smalle rivier gevolgd, die langs het dorp liep. Gerrit was niet te voorschijn gekomen.

In het verleden waren meerdere mensen te water geraakt en door de snelstromende rivier meegevoerd. Ze werden kilometers verderop pas gevonden, vooral kinderen overkwam dat, die zagen geen gevaar. De rivier was verraderlijk, er zaten zelfs kolken in. Soms konden zelfs de Enterse zompen nog niet varen op de rivier en die vrachtboten hadden een diep-